

hogy – még ma is így tanítják. Adamikné megjegyzi, hogy amerikai diákjai nagy kedvence Jókai volt, mivel nem ismerték a hozzá fűződő negatív kritikát, hanem az elolvasott művek alapján ítélték meg a munkásságát. Valóban: a tanár feladata az lenne, hogy a költők, írók életművét elsődlegesen műveik alapján ismertesse meg a diákokkal. Ehhez azonban egyrészt rengeteget kellene olvastatni (Jókai olvastatását pl. a *Bábványosvárral* lehetne kezdeni ötödikben a mondavilág folytatásaként), másrészt pedig a szövegejtés és a kritikai gondolkodás magasabb fokú fejlesztésére lenne szükség az iskolában. Ennek hiányában azonban a diákok csak másodkézből kaptak információk (a jól-rosszul összeállított tankönyvi anyagok) alapján tudnak képet alkotni egy-egy szerzőről. Adamikné megjegyzi azt is, hogy sok esetben a tanárok ismeretei sem elégségesek, így ők is csak a tankönyvi anyagokra támaszkodhatnak munkájuk során (a tankönyvben foglaltak kritika nélküli átvétele, szentírásként való kezelése a tanártársadalom egyik nagy hibája). Sajnos ezzel az állítással is egyet kell értenem, de a tanárok mentségére legyen mondva, hogy a tanárképzésben olyan hatalmas mennyiségű ismeretanyagot kell elsajátítani, hogy egyszerűen nincs idő elmélyedni egy-egy szerző életművében (a legtöbb esetben egy-egy kurzus anyagában sem). Adamikné fontosnak tartaná azt is, hogy a szövegejtés olvasás, az irodalomismeret és a szövegelemzés tanítása során sokkal nagyobb figyelmet fordítsanak a retorikai alapoásra. A retorikai attitűd nemcsak a magyar nyelv, hanem az összes tantárgy tanításában nagyon fontos lenne: a szónoknak tisztelnie kell hallgatóságát, hiszen ha nem veszi figyelembe annak értekeit, jellemét, hangulatát, lenézi partnerét, akkor bukásra van ítélve.

Ezt a hiánypótló művet haszonnal forgathatják a téma iránt érdeklődő kutatók, a felsőoktatásban dolgozó magyar és idegen nyelv szakos oktatók, a gyakorló általános és középiskolai pedagógusok, a felsőoktatási intézmények diákjai, valamint az anyanyelvük változatos használata iránt érdeklődő laikus olvasók is. Hasznos lenne, ha a könyv minél szélesebb olvasóközönséghez eljutna, hiszen az nagymértékben segítené a Jókai Mór életművéről kialakított negatív sztereotípiák felszámolását.

Lőrincz Gábor

adjunktus

Eszterházy Károly Egyetem
Magyar Nyelvészeti tanszék

Balázs Géza – Veszelszki Ágnes (szerk.): Generációk nyelve. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter Nonprofit Kft. – MSZT, Budapest, 2016. 452 oldal

Generációk és nyelvhasználat. E két fogalom köré rendeződik az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéken szervezett *Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában* konferenciasorozat ötödik, 2014-es tanácskozásán elhangzott előadások alapján készült tanulmánygyűjtemény. A kötet egyik legfőbb erénye a téma kijelölésében rejlik: már a témaválasztás miatt is nagyfokú interdiszciplinaritás jellemzi az egyes írásokat, amelyek a nyelvészet és társtudományainak széles skáláját vonlatják fel. A szemiotikai, szociológiai és antropológiai megközelítések mellett a nyelvészet szinte minden területe képviselteti magát a negyvenegy tanulmányt összefogó kötetben. A fonetikai, morfológiai, lexikológiai és mondattani kutatásokon túl névtani, szociolingvisztikai, dialektológiai, nyelvtörténeti, pszicholingvisztikai, szemantikai és pragmatikai tanulmányok is szerepelnek, de hangsúlyosan megjelennek a netnyelvészeti témák (nem csupán a fiatalok nyelvhasználatát vizsgálva), a diskurzuselemzési és retorikai módszerek, továbbá nyelv- és irodalompedagógiai megközelítésekkel is találkozhat az olvasó.

A kötet egyik alapkérdése, hogy elkülöníthető-e egy generáció nyelvhasználata, vannak-e sajátos nyelvi jegyek, amelyek alapján beszélhetünk egy generáció lekturáról. Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor bevezető tanulmányukban szocioszemiotikai nézőpontból, az egyes generációkra jellemző tárgyak felől közelítik meg a kérdést. Miközben bemutatják a generációk társadalmi jelentőségét, rávilágítanak, hogy a változó világ változó életmódjának tárgyaival jól megjeleníthető egy-egy nemzedék (pl. farmer, bicikli, e-olvasó), és így a róluk való beszédmód, illetve a nemzedékek saját identitása is szimbolizálható egy-egy jellemző tárggyal. A szociológiai alapvetést jól kiegészíti Balázs Géza tanulmánya, amely a nemzedékkutatás történetét, elméletét tekinti át – antropológiai és nyelvészeti szempontból egyaránt. Programalkotó írásként is tekinthetünk a tanulmányra, amelynek

tételmondataként a szerző kijelenti: „egy-egy csoportjellemzőket mutató nemzedéknek is van sajátos nyelvhasználata, s ez leginkább szavakban, kifejezésekben ölt testet, de ugyanúgy megfigyelhetők kiejtési, nyelvtani, szövegszerkesztési (nyelvi viselkedésmódbeli) sajátosságok is” (25). Ezeket a jelenségeket szinte kivétel nélkül vizsgálják a tanulmánykötet szerzői.

A generáció kérdése sokfelől közelíthető meg, és külön értéke a kötetnek, hogy a kiinduló fogalmat is sokoldalúan használják a szerzők. Balázs Géza bevezető tanulmánya bemutatja az egyes generációs felfogásokat, kiemelve a kulturális generáció fogalmát (például a *Nyugat első nemzedéke*), illetve a szociológiai generációs meghatározást (például *Y, Z generáció*). Komlósiné Knipf Erzsébet összefoglalóan vonultatja fel az egyes meghatározásokat, amelyek a kötet más tanulmányaiban is megjelennek (és az elméleti bevezető után a hazai német nyelvű közösség generációs modelljét vázolja fel). A szerző rámutat arra, hogy a *generáció* lehet egy életen belüli változás, életkori sajátosságok együttesének a jelensége; jelölheti az egymáshoz viszonyított, különböző életkorú emberek közösségeit, és tisztán szociológiai kategóriaként is megjelenhet. Az egyes generációkról való gondolkodást tematizálja Bartha Csilla, Hámori Ágnes és Huppert Anna közös tanulmánya, amely az *öregség* kapcsán bemutatja, hogy egy életkorra tekinthetünk demográfiai, pszichoszomatikus, társadalmi és kulturális értelemben egyaránt. A tanulmány kiemeli, hogy egy adott életkor felfogása a biológiai életkor fogalmával szemben egy szociokulturálisan és kontextuálisan egyaránt meghatározott társadalmi konstrukció is. Ezt figyelembe véve alaposan körüljárja az egy generációról szóló diskurzus szociolingvisztikai alapkérdéseit. A tanulmány végül az öregség fogalmát vizsgálja a diskurzus-, illetve konverzációelemzés módszereivel, így amellett, hogy a tanulmánykötet fontos, módszertani megfontolásokat felsorakoztató írása, az elméleti alapvetések felhasználási lehetőségét egy konkrét kutatáson is bemutatja. Hasonlóan praktikus oldalról közelíti meg a kérdést V. Rada Roberta, aki médiászövegek diskurzuselemzésével tárja fel a *generáció* egyes sajátos jelentéseit a politikai (európai uniós) diskurzusban.

A pragmatikai kutatások sorát Nyomárkay István tanulmánya nyitja, aki a nyelvi udvariasság változásait mutatja be a megszólításokon keresztül, végigkövetve a *tekintély* fogalmának alakulását, majd Dér Csilla Ilona a diskurzusjelölők használatáról ír. Domonkosi Ágnes és Kuna Ágnes közös írásukban a tetszikelés elterjedtségét vizsgálják, a generáció mint életkori változás szempontjából.

A fonetikai és pszicholingvisztikai vizsgálatokban kiemelten fontos tényező az életkor, hiszen a biológiai változások is alakítják a hangképzést, de a beszédészlelést, beszédmegértést is befolyásolják. Az életkorbecsléshez kiválóan felhasználhatók az ezeket figyelembe vevő kutatások eredményei. Krepsz Valéria és Gósy Mária a hangzásidő és a megakadásjelenségek hatását emeli ki az életkor meghatározásában. Markó Alexandra a hangsúlyozást vizsgálja az életkorral való összefüggésben is. Írása új adalékokkal szolgál a hangsúly és a szórend összefüggéseire. Bóna Judit a különböző életkorú idős emberek beszédeinek temporális sajátosságait írja le, miközben 20–96 éves felnőtt beszédét elemzi, és felhívja a figyelmet az időskor egyes csoportjainak fonetikai alapú elkülönítésére. Különösen érdekesek a vizsgálat adatai, hiszen a fiatal felnőttkortól egészen az agykorúakig összehasonlítja kutatási eredményeit.

A nyelvi változás legkönnyebben a szókincs alakulásában ragadható meg, így közkedvelt témája a tanulmánykötet szerzőinek az ifjúsági nyelv szókincsének a vizsgálata (T. Somogyi Magda, Balogh Judit, Mínya Károly, Daróczy Ildikó, illetve Balogh Andrea – aki egy sajátos csoport, a számítógépes játékosok [gamerek] speciális szókincsét mutatja be). E lexikológiai témájú írások közül kiemelendő T. Somogyi Magda tanulmánya, amely – miközben alaposan körüljárja az ifjúsági nyelvnek a fogalmát, kutatási történetét – bemutatja a nyelvi változás folyamatát, és a változáshoz kapcsolódó társadalmi/szakmai viszonyulásra is javaslatot tesz összegzésében: „A szabályosság-szabálytalanság kérdése ma kevésbé érdekes, hiszen a tabukat már a nyelvújítók ledöntötték: amelyik szóra szükség van, megmarad, terjed, és akár az egyes generációkat is túléli” (104).

A kötetben több tanulmány szolgál fontos, módszertani tanulságokkal, amelyek további kutatások számára is hasznosak lehetnek. Daróczy Ildikó például a közösségi média szövegeinek vizsgálatára nyújt egy lehetséges példát (social media monitoring, 122). Írásában a *szelfi* szó használatát mutatja be a magyar mellett angol és német példákon keresztül. W. Somogyi Judit a nemzedéki nyelvhasználati jellemzők történeti vizsgálatába enged betekintést, leírva annak lehetőségeit és korlátait. Különösen izgalmas, hogyan bukkanhat a kutató egy olyan szociolingvisztikai változó, mint az életkor nyomaira 15. századi szövegekben. Horváth László etimológiai megközelítésben

vizsgálja a szókészlet alakulását különböző életkorú személyek spontán beszédében, és megfigyeli a különböző szóképzési módok arányainak alakulását az egyes generációknál. Az itt bemutatott eredmények további kutatások alapját jelenthetik. Magyarai Sára a *fegyelem* szemantikai hálójának feltérképezésével mutatja be temesvári gimnazisták és tanárok világképét. A hasonló jelentés-konstruálási vizsgálatok is gazdag kutatási területet képeznek, de mindegyik tanulmány módszertani leírásai kiválóan alkalmazhatók további vizsgálatokhoz.

Külön figyelmet érdemelnek a tanulmánykötet anyanyelv- és irodalompedagógiai vonatkozású írásai, mint Fejes Anna mondatészlelési vizsgálata, amely bemutatja a mondatértés stratégiáit, és kiemeli fejlesztésének fontosságát. Bartha Krisztina magyar–román kétnyelvű, alsó tagozatos gyermekek beszédfeldolgozási folyamatait vizsgálta. Megállapításai fontos tanulságokkal szolgálnak a kétnyelvű gyermekek nyelvi fejlesztéséhez. Kiemelendő Gonda Zsuzsa unikális vizsgálata az elektronikus szövegek olvasási stratégiáinak a felderítésére. Szemmozgáskövető eszköz segítségével tárta fel középiskolások digitális szövegértését. Mivel a digitális szövegek olvasása a lineáris gondolkodás helyett átfogó, téri-vizuális gondolkodást kíván meg, ezért az offline szövegolvasásától eltérő stratégiákat kell alkalmazni az olvasóknak is, amikor számítógépes szövegeket értelmeznek. A fenti kutatási eredmények anyanyelv-pedagógiai alkalmazása elengedhetetlen a 21. századi nyelvtanoktatásban. Nagy-Varga Zsolt, Laczkó Mária és Constantinovits Milán a középiskolás diákok írásbeli nyelvhasználatának változásával foglalkozik, azon belül is a digitális kommunikáció hatásával az írásbeli szövegalkotásra. Somos Júlia a tantermi kommunikáció pragmatikai kompetenciafejlesztő funkcióját veszi górcső alá, Major Hajnalka a retorika szerepét emeli ki a középiskolai szövegalkotás tanításában, Nagy Julianna pedig az irodalom funkcióját, helyzetét vizsgálja középiskolások körében.

A digitális kommunikáció témája külön is megjelenik Lózsi Tamásnak a Facebook közösségi oldalt mint kommunikációs teret bemutató cikkében, illetve Veszelszki Ágnesnek a seniorok (a 65 év felettek) digitális eszközhasználatát, a digitális kommunikációval való kapcsolatukat, attitűdjeiket vizsgáló esettanulmányában. Bár egy 2014-es felmérés szerint Magyarországon a 65 és 74 év közöttieknek csak 28%-a használja a világhálót, de a magyar idősebb korosztály tagjai a legaktívabb felhasználók az Európai Unió országait figyelembe véve (234.). Ezért is releváns, de még alig vizsgált témakör az idősök digitális kommunikációs szokásainak a tanulmányozása.

A névtant Raátz Judit és Már Orsolya széles spektrumú vizsgálata, a morfológiát Brdar Mario, Brdar Szabó Rita és Kugler Nóra tanulmánya, a mondattant Békési Imre írása képviseli. A dialektológiai-generációs kutatások pedig az aktuális nyelvhasználat mellett a különböző életkorúak attitűdjét is vizsgálják saját dialektusukkal kapcsolatban. Bácsi Enikő a tájszavak mellett a neologizmusok és archaizmusok generációs elterjedtségét is vizsgálta, Gréczi-Zsoldos Enikő egy palóc település nyelvhasználatát térképezte fel, Pelczéder Katalin a veszprém megyei regionális köznyelv életkor szerinti alakulását helyezte kutatásának középpontjába. *A magyar nyelvjárások atlaszának* adataival összevethető eredményei alkalmat adtak a nyelvi változás longitudinális megfigyelésére is.

A Generációk nyelve című tanulmánykötet bölcsész- és társadalomtudományi kutatóknak, egyetemi hallgatóknak, pedagógusoknak, különösen magyartanároknak, de laikus érdeklődőknek egyaránt ajánlható. Az egyes résztémákhoz köthető új kutatási eredményeken túl élesen megjeleníti az életkorhoz mint szociolingvisztikai tényezőhöz kapcsolódó elméleti alapvetéseket, emellett átfogó képet ad a mai magyar nyelvészet generációfelfogásairól, és számos további vizsgálati lehetőséget is felvet.

Kruzsliz Tamás

doktori hallgató

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola,
Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program